

TÁRSADALMI STATISZTIKA

ÍRTA:

FÖLDES BÉLA

A társadalmi statisztika iránt való tájékozódás szükségességét ma már a legszélesebb rétegek érzik. Minden újságolvasó figyelemmel kíséri az árindex, a létfenntartási költségek, a munkanélküliek számának stb. alakulását. Minden komolyabb üzleti jelentés felsorakoztatja a társadalmi statisztika megfelelő adatait; minden komolyabb parlamenti felszólaló rámutat a megfelelő társadalomstatisztikai tényekre. Ugyanez áll minden komolyabb újságcikkre, minden komolyabb egyesületi felszólalásra, továbbá orvosi, rendőri, közigazgatási stb. jelentésre. Fontos tehát, hogy a statisztikai hivatalok a társadalomstatisztikai adatokat minél szélesebb alapon gyűjtsék és bocsássák rendelkezésre.

Nem szorul bizonyításra, hogy a társadalompolitika a társadalmi statisztika felderítő munkája nélkül alig képzelhető el. A társadalmi statisztika és annak rendszeres kiépítése feltétele az észszerű, öntudatos, alapos szociálpolitikának.

A társadalmi statisztika az embereket társadalmi kapcsolataikon belül vizsgálja, társadalmi szempont szerint csoportosítja a jelenségeket, vizsgálva a társadalmi mozzanat befolyását. A társadalmi szempontot pedig a legtöbb jelenségre ki lehet terjeszteni: születésekre, halálozásokra, házasságkötésekre, fogyasztásra, jövedelem- és vagyonalakulásra, bűnügyre stb. A társadalmi rétegződés leginkább a következő tényeken nyugszik: vagyon, illetve jövedelem, foglalkozás, műveltség. Lehet esetleg más szempontok szerint is osztályozni, pl. faj, felekezet, születés, állampolgárság, urbanitás stb. szerint. Az utóbbi azonban már a zavaros osztályozási szempontokhoz tartozik, mert pl. a falu földrajzi, közigazgatási típus, de nem tiszta társadalmi típus. A tár-

sadalmi statisztika majdnem kizárólag a vagyonból, illetve jövedelemből, a foglalkozásból és a műveltségéből indul ki.

A társadalmi statisztika általában eléggé gazdag és a magyar statisztika is rendelkezik kiváló munkákkal. A háztartási statisztika a háztartási költségvetésekkel és különösen a munkásság viszonyainak ismertetésével veszi kezdetét, azonkívül foglalkozik egyes foglalkozási ágak viszonyainak ismertetésével. Műveltség szerint különösen az egyetemi hallgatók viszonyainak ismertetése említendő, amely érdekes betekintést enged sok irányban. Nagyon fontos a katonai kar életviszonyainak, a tanári kar életviszonyainak tanulmányozása. Különös figyelemben részesül napjainkban a nők háztartáson kívüli foglalkozásának és azzal kapcsolatban életviszonyainak kutatása, ami ugyan nem különös társadalmi réteg, de társadalmi jelenség. A társadalmi statisztika kiépítése követeli, hogy minden jelenségnél, amelynél a társadalmi mozzanat szereplése nyilvánvaló, ez figyelembe vétessék, pl. a normális házasságkötés, házasságon kívüli születés, gyermekhalandóság, bizonyos kórcsoportok, iskoláztatás, adóztatás stb. Igaz, hogy a társadalmi mozzanat néha az adatokban nem eléggé jut kifejezésre, el van burkolva, de ott is esetleg a nemzetiségen, felekezeten, lakóhelyen át némileg megfogható. Nehézséget okoz az a körülmény is, hogy a társadalmi helyzet nem valami állandó jelleg, hanem gyakran változik. Aki tegnap proletár volt, lehet ma plutokrata és megfordítva; aki ma kiscsorda, lehet később munkás és megfordítva; aki ma köztársasági elnök, lehetett fiatal korban rikkancs és a ma megállapított halálok lehet következménye egy gyermekkorban fellépett kóranyagnak.

A társadalmi helyzet sűrű változása folytán a tünetek összefolynak és nehezen szigetelhetők el, a statisztikai kép tehát ilyenkor zavaros, mint a rossz fénykép.

Az állami élet mai korszakában különösen a munkásság gazdasági és kulturális emelése lévén az egyik elsőrendű feladat, természetes, hogy a társadalmi statisztikának főleg az az ága részesül gondos ápolásban, amely a munkás és a munkásügy viszonyaival, jelenségeivel foglalkozik. Jellemző e tekintetben mindenesetre az, hogy egyes államokban, különösen az Északamerikai Egyesült Államokban, külön munkastatisztikai hivatalok keletkeztek, amelyek közleményeikben gazdag anyagot nyújtanak. A munkastatisztikával és annak továbbfejlesztésével a genfi Nemzetközi Munkaügyi Hivatal is behatóan foglalkozik. Időről-időre tanácskozássra hívja össze a munkastatisztikai hivatalok vezetőit és az ott hozott határozatok a munkastatisztika, elsősorban pedig a nemzetközi munkastatisztika fontos problémáira vonatkoznak. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal által kiadott Nemzetközi Szociálpolitikai Évkönyv idevonatkozó adatai közül a nemzetközi szakszervezeti mozgalommal foglalkozók a legértékesebbek. Még több helyet szentel a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal a munkaügyi statisztikának havi szemléjében, amely az alkalmazásban lévő munkásokról, a munkanélküliekről, a munkaórákról stb. összehasonlító nemzetközi adatokat közöl havonként. Felesleges megjegyezni, hogy a munkaügyi statisztika a társadalmi szervezetek és a munkásügyet kutató tudósok részéről is szorgalmas ápolásban részesül. Sőt a kezdeményezés éppen az utóbbiak által indított meg, amire nézve elég Vanderlint, Edén, Leplay, Ducpétiaux, Engel munkáira figyelmeztetni. De ezek mind, vagy legalább többnyire magánúton gyűjtött adatok alapján dolgoztak. Az első, aki külön munkastatisztikai hivatal szervezését ajánlotta, mégpedig a XIX. század elején, - 1813 - a híres angol szocialista és szociálpolitikus: Róbert Owen volt.

A munkaügyi statisztika főbb adatai: munkabér, munkaidő, munkateljesítmény, képzettség, szakszervezetek, sztrájkok, születések, munkanélküliség stb.

Nem szükséges megjegyezni, hogy a tulajdonképpen társadalmi statisztika mellett, a statisztika más ágai is gyakran nyújtanak a társadalmi viszonyok ismeretére adatokat, így az árstatisztika, az iskolai statisztika, a bűnügyi statisztika, a zálogházi statisztika, a színházak, a mozik statisztikája, az elmekór, az öngyilkosságok, válások, csődök stb. statisztikája.

A társadalmi statisztikának külön vizsgálódási tárgya az osztályonkívüliek csoportja is, amely - sajnos - a mai társadalomban elég népes. Ide tartozik elsősorban a munkanélküliek nagy serege, ide

tartoznak a prostitúció papnői, a csavargók, a bűntettek stb. A társadalmi statisztika iparkodik e csoportokról is képet nyújtani. A társadalomnak erről az árnyoldaláról különösen a rendőri, bűnügyi statisztikájában, a munkanélküliek statisztikájában kell felvilágosítást nyújtani.

A világháború után súlyos helyzetbe került középosztály helyzetének ismerete is nagyfontosságú. A középosztály, amelyet különösen jólét, műveltség, magasabb természetű munka jellemez, volt elsősorban vesztese a világháborúnak, mert mindhárom előnye: jóléte, műveltsége és így magasabb munkateljesítményre való lehetősége csökkent. Azonban a középosztály viszonyainak statisztikai megfigyelése nehézségeket okoz, mert maga az osztályozás ingadozó. Azután ez az osztály az, amely állandó hullámszárnak van kitéve. Hozzájárul, hogy a műveltségben a középosztályhoz tartozó egyének nagy része jövedelem szempontjából már inkább a munkásosztályhoz tartozik, míg a munkásosztály magasabb rétegei munkateljesítmény tekintetében inkább már a középosztályhoz tartoznak. Itt leginkább az adóstatisztikában, azután egyes foglalkozások vizsgálatában, a lakásstatisztikájában stb. kell megbízhatóbb támpontokat keresni.

Nagyon nagy fontossággal bírnak a társadalmi statisztikának azok a vizsgálódásai, amelyek a társadalmi tényezők befolyását a halandóságra, a házasságkötésekre, a születésekre kutatják, tehát az emberi élet legfontosabb demográfiai jelenségeire. A gyermeklétszám, a halálok, a házassulás kora, a legitimitás, az öngyilkosság stb. funkciói a társadalmi helyzetnek. Malthus vizsgálódásai oly meglátásokra adtak alkalmat, amelyek a társadalmi kutatók előtt jóformán ismeretlenek voltak, vagy legalább nem olyan mértékben értékeltettek, amint azt megérdemelték.

A társadalmi statisztikának egyik értékes, bár kevésbé művelt ága a múlt társadalmi viszonyainak ismertetése. Milyen tanulságos például King adata, hogy az angol forradalom idején az Angliában élő 880.000 családból 440.000 hetenként kétszer evett húst, a többi 440.000 pedig soha. Vagy Macaulay adata, hogy a nemzet nagy része nem is evett búza kenyeret, hanem rozsból, árpából, zabból élt. Vagy a gyermekek sűrű alkalmazása abban az időben, mihez Macaulay azt a megjegyzést fűzi, hogy ez a baj nem éppen újabb korú, újabb korú csak a jobb belátás és a helyzet javítására irányuló törekvés. Történeti adatokat az angol forradalom előtti korról többen gyűjtöttek, különösen King, Dunning, Petty, Firmin, Chamberlayne stb. A régi korok életszínvonalának, étkezési, ruházódási, utazási, világitási viszonyaira vonatkozó statisztikai adatok pedig izgatóbb olvasmányt adnak, mint valamely film, vagy detektívregény. Mennyire belevilágít a társadalmi viszonyokba az, amikor Macaulay el-

mondja, hogy az ő idejében jó években a népesség egyharmcada, rossz években pedig egytizede tartozott a segélyben részesülő szegényekhez, 1696-ban pedig közel egynegyede.

A szociális statisztika adatainak nagy hasznát látjuk a régi korok viszonyainak helyes megítélésénél, mert a szociális állapotok nagy jelentőséggel bírnak a politikai viszonyok és intézmények bírálatánál, mint ezt egy Thukydides, egy Theophrast stb. már régen megállapították. A kiváló történésírók nem is hanyagolják el a szociális viszonyok szerepét a politikai alakulások vizsgálatánál számba venni. Államformák változására, államok virágzására és hanyatlására, a szociális viszonyok mindig nagy hatással vannak és ezért azok megítélésénél a szociális statisztika fontos támpontot nyújt. Cibrario, Macaulay, Tocqueville, Taine, Levasseur, Bfentano, Ranke és más történésírók munkái eziránt bizonyítékot nyújtanak.

A szociális statisztika már eddig is nagy szolgálatot tett a szociálpolitikának. Az angol gyári felügyelők régi jelentései, amelyek zord képet festettek a munkásság helyzetéről, kiindulási pontul szolgáltak a nagyszabású szociálpolitikai törvényhozásnak. Azonban megjegyzendő, hogy a hivatalos statisztika nem az egyedüli forrás a szociális állapotok ismeretére. A nem hivatalos magánstatisztikára is szükség van annál is inkább, mert a hivatalos statisztika nem tud mindenüvé behatolni, mindenhová belátni és így szükség van arra, hogy mellette a szabad kutatás is munkálkodjék. A magánkutatásnak a hivatalos statisztikával szemben sokszor az is az előnye, hogy sokkal mélyebbre vezetheti a felderítő világosságot és itt-ott talán megbízhatóbb adatokhoz juthat, mert a megkérdezetteknek nem kell attól tartani, hogy az adatok hátrányukra fognak felhasználni. Viszont a magánkutatás olykor meg fog elégedni reprezentatív, monografikus felvételekkel. A terület szűkül, de mélyebbre lehet ásni. Itt különösen a családi statisztika erélyesebb kiépítésére gondolok. Hiszen a család a társadalom sejtje, a társadalmi viszonyokat is tehát csak a családi viszonyokon, a családtagok viszonyain keresztül lehet valóban megismerni. És valljuk meg, nagyon keveset tudunk a családok összetételéről, pl. nem, kor, rokonok, foglalkozás, életmód, progenitura stb. szerint.

Nagyon kívánatos volna, ha legalább a statisztika egy része *családi egységek* szerint dolgoztatnék fel.

A társadalmi statisztika fejlődésének ma első korszakát éli. Nagy feladataihoz mérten még kiterjedt munkára van szükség. A korrelációk egész tömege nincs még felfedve. Sok tényezőnek, sok szakterületnek nyílik itt alkalom hasznos felderítő, komoly tudományos munkára. Megelégedéssel állapítom meg, hogy az Országos Szociálpolitikai Intézet derekasan iparkodik a társadalmi statisztika felderítő munkájában résztvenni.

Végül álljon itt néhány adat a társadalmi statisztika magyar irodalmáról:

Áfra-Nagy János: Az iparos- és kereskedőtanulók népességi viszonyai és szociális helyzete, 1932.

Bene Lajos: A mérnökök szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. 1934.

Csorna Kálmán: A szegénygondozás Budapesten.

Erődi-Harrach Béla: Szociálpolitikai Évkönyv 1930.

Erődi-Harrach Béla: A néphivatal a szociális védelem szolgálatában. Szociális Szemle, 1940. 4. szám.

Földes Béla: Társadalmi statisztika (Statisztikai Előadások) 1903.

Földes Béla: Társadalmi statisztika. Közgazdasági Enciklopédia, IV. köt.

Földes Béla: A társadalmi és anyagi viszonyok befolyása a házasságkötésekre, születésekre és halálozásokra, különös tekintettel Budapestre. Különlenyomat 1929.

Gortvay György: A női munka Magyarországon. Közgazdasági Enciklopédia, IV. köt.

Gyulai Elemér: A zene hatása. 1936.

Gyulai Elemér: A magyar munkásifjúság szórakozása. Szociális Szemle, 1940. 2. szám.

Hilscher Rezső: Egy napközi otthon tanulságai. Magyar Szemle, 1939.

Hilscher Rezső: A munkanélküli. Magyar Szemle, 1939.

Hoffmann Dezső: A magántisztviselők szociális és gazdasági viszonyai Budapesten, 1932.

Illés L.: Háztartási statisztika, Kolozsvár, 1914.

Illyefalvi I. Lajos: A munkások gazdasági és szociális viszonyai 1932/33.

Illyefalvi I. Lajos: A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai, 1935.

Illyefalvi I. Lajos: A gyermek Budapesten, 1935.

Illyefalvi I. Lajos: A kenyérkereső nő Budapesten, 1930.

Jánki Gyula: A magyar főiskolai hallgatók statisztikája, 1932/33.

Kenéz Béla: Strájkstatisztika, 1908.

Kovács Norbert: Szellemi munkások, 1930.

Laky Dezső: Az albérlők és ágybérlet szociális és gazdasági viszonyai Budapesten, 1929.

Laky Dezső: A közületi alkalmazottak szociális és gazdasági viszonyai.

Mandelló Gyula: Mezőgazdasági munkabérszatisztika, 1902.

Mandelló Gyula: Adalékok a középkori munkabérek történetéhez, 1902.

Medriczky Andor: A székesfővárosi tisztviselői illetmények alakulása, 1934.

Melly József: A budapesti orvosok szociális és gazdasági viszonyai.

Molnár Olga: A főiskolai hallgatók szociális és gazdasági viszonyai Budapesten, 1934.

Molnár Olga. A női munkaerők számának alakulása a fővárosban, 1936.

Móricz Miklós: A munkaerő politikája. Társadalompolitikai Füzetek, III. köt. 9. 1.

Mozolovszky Sándor: Kik tartanak házi cselédek? Magyar Statisztikai Szemle, 1935.

Munkások összeírása, 1928.

Rézler Gyula: A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867-1914. Bp. 1938. Rekord kiadás 211 l.

Somogyi Manó: Az óbudai hajógyár munkásainak helyzete. (Fővárosi Statisztikai Hivatal havi közleményei, 1888.)

Szádeczky-Kardoss Tibor: Adalékok a budapesti ipari munkabérek statisztikájához, 1930.

Szádeczky-Kardoss Tibor: A lakbérviszonyok alakulása Budapesten, 1933.

Szél Tivadar: Egészségügyi statisztika, 1930.

Szél Tivadar. Külső vándormozgalmunk alakulása. Társadalompolitikai Füzetek II. köt., 37. lap.

Szendy Károly: Adalékok a tanoncoktatás fejlődéséhez a fővárosban.

Szőnyi Gyula: Háztartás és háztartási statisztika. Közgazdasági Enciklopédia, II. kötet.

Zentay Dezső: A munkanélküliség alakulása a